

Den goda valrörelsen?

Närmare hundra år av empiriska undersökningar av effekter av valrörelser har visat att de – när allt kommer omkring – sällan får särskilt stora effekter på väljarnas val av parti (Lazarsfeld, Berelson & Gaudet, 1944; Farrell & Schmitt-Beck, 2002; Oscarsson, 2013). När dammet från valrörelsen väl lagt sig och det är dags att nyktert analysera vad som hände med partiernas stöd under de sista intensiva kampanjveckorna bleknar dramatiken. Det visar sig vara rätt så ovanligt med tvära kast där stora väljargrupper inom loppet av några få veckor ombestämmer sig (eng. *conversion*) som ett resultat av partiernas ansträngningar. Påverkan kan vara stor och rörligheten betydande, men de aggregerade förändringarna begränsade.

Svenska valrörelser i allmänhet och den svenska valrörelsen 2022 i synnerhet är bra exempel på bristen på stora dramatiska förskjutningar, även om några undantag i valrörelsehistorien alltid kan lyftas fram. Som vi kunnat visa i flera tidigare analyser i den här boken är en stor del av partiernas öden på väljararenan redan beseglade långt innan en svensk valrörelse tar sin början. De väljare som saknar stabila röstningsintentioner är färre än vad partier och medier vill tro, och de utslagsgivande blockbytande väljarna är ännu färre.

Om det oftast inte händer så mycket under en valrörelse, vad ska man då ha dem till? Vi vet att valrörelser ofta kan ha andra effekter som kan betraktas som värdefulla utifrån normativa demokratiteorier. Mötet mellan väljare och partier under de intensiva valrörelseveckorna leder ofta (men inte alltid) till ett ökat intresse och engagemang, mobilisering, förtroende (Strömbäck & Johansson, 2007), kunskap, och samband mellan åsikter och partival (Andersen m fl, 2005).

I det här avsnittet ska vi undersöka och fördjupa oss i dessa potentiella effekter av valrörelsen. Vi vet sedan tidigare att det finns en tydlig fyraårig elektoral cykel för många av de nyckelindikatorer vi använder för att mäta demokratins hälsotillstånd; väljarnas intresse, kunnighet och förtroende är större när SOM-institutet mäter opinionen direkt efter ett val jämfört med motsvarande mätningar under åren mellan valen (se t ex Strömbäck & Johansson, 2007; Holmberg & Weibull, 2007; Holmberg & Weibull, 2018). Exakt vad som driver den elektorala cykeln är inte känt. Men det intensiva och omfattande informationsflödet från medierna och partierna bidrar sannolikt till den ”höjda beredskapen” vart fjärde år. Om vi tror att det är just valdagen som driver den så kallade valårseffekten är det rimligt att jämföra perioden precis före valdagen med perioden precis efter.

Låt oss med hjälp av Valundersökningen titta närmare på förändringar just tiden innan och efter valet. Tillvägagångssättet är relativt rakt på sak. Vi har en unik möjlighet att kunna göra systematiska jämförelser av svar inhämtade före och efter valet – i de flesta fall för exakt samma individer. För att jämförelsen ska bli så rättvis som möjligt, och grupperna som jämförs så lika som möjligt, använder vi regressionsanalys för att kunna kontrollera för faktorer som vi vet påverkar de

utfall vi är intresserade av. Det är i många avseenden ett mycket tufft test; egenkaperna vi mäter brukar vara mycket stabila och i våra analyser i det här kapitlet är tidsperspektivet också mycket snävt.⁷⁰ Men hittar vi signifikanta skillnader innebär det starkare belägg för teorin om valrörelsens goda effekter. Avsnittet är uppdelat i tre delar. Först tittar vi på förändringar i väljarnas politiska intresse, identifikation, kunskap och förtroende. Sedan gör vi en analys om huruvida den omfattande valrörelsen hjälpt väljarna reda i sina egna politiska åsikter. Till sist undersöker vi hur de förhoppningsvis mer sammanhållna politiska åsikterna påverkat det slutgiltiga partivalet. Vi börjar med att gå igenom våra förväntningar och utfall av nyckelindikatorerna.

Ett samtal mellan väljare och partiföreträdare i Nordstan, Göteborg. Bild: Emilie Asplund.

Valrörelsens påverkan på demokratis välmående

Hur påverkades väljarnas politiska intresse, partiidentifikation, politiska kunskap, och politiska förtroende av valrörelsen? Vi kommer att gå igenom våra teoretiska förväntningar och jämföra med de faktiska utfallen för att kunna uttala oss om valrörelsens potentiella roll. För politiskt intresse, identifikation och kunskap har vi även data från tidigare val och kan på så vis sätta in 2022 i en mer historisk kontext.

Politiskt intresse. Vi vet sedan tidigare att allt eftersom valdagen kryper närmare tenderar väljarnas politiska intresse att öka. Detta är viktigt eftersom politiskt

⁷⁰ Fältperioden för valundersökningen 2022 sträcker sig från 4e augusti till och med 23e november. Eftersom intresset hör till det som skett innan och efter valrörelsen har vi dragit den skarpa gränsen vid valdagen 11e september. Med andra ord sträcker sig före-kategorin över 5 veckor, och efter-kategorin 8 veckor.

intresse påverkar väljarnas exponering för partiernas budskap och medievalrörelsen, och bidrar till att folk faktiskt går och röstar (Strömbäck & Johansson, 2007). Utifrån det här förväntar vi oss att det politiska intresset ligger som högst innan valet.

Hur ser resultatet ut? Tittar vi på det politiska intresset antyder våra analyser inte någon förändring efter valet jämfört med före valet. Det ska dock sägas, mot bakgrunden av vår förhoppning, att detta inte nödvändigtvis ska tolkas som något dåligt; nästan var fjärde väljare uppger sig vara mycket eller ganska politiskt intresserade. I figur 42.1 ser vi dessutom att det politiska intresset kring valrörelsen 2022 var rekordhøgt, vilket förvisso kan bero på att de mer intresserade också är mer benägna att besvara vår enkät. Över tid finns ett generellt mönster av ett något ökat politiskt intresse hos väljarna efter att valet är genomfört. Dock är denna ökning inte statistiskt signifikant förutom under 2006 där våra skattade prediceringsringar visar en ökning från 57 till 64 procent. Sammanfattningsvis låg det politiska intresset på en hög nivå både före och efter valdagen 2022 och det generella mönstret över tid är att nivån på det politiska intresset inte signifikant förändras efter jämfört med före valet.

Partiidentifikation. Likt intresse tenderar styrkan i väljarnas politiska identifikation vara som störst nära valdagen (Strömbäck & Johansson, 2007; Michelitch & Utych, 2018; Sheffer, 2020). Men när kulmen av politisk spänning passerats tenderar partiernas, medias, och väljarnas uppmärksamhet återgå till någon slags normalnivå. Det samma gäller väljarnas partiidentifikation, och ibland sker tillbakagången bara några dagar efter valet är avklarat (Sheffer, 2020). Vi kan alltså förvänta oss se en minskning i graden av partiidentifikation efter valet.

Minskade då graden av partiidentifikation efter valet? Svaret på frågan är ja. Andelen väljare som svarat att de är anhängare eller övertygad anhängare av ett parti uppmättes till 32 procent innan valdagen. På samma fråga var motsvarande siffra 27 procent efter valet. Denna minskning med 5 procentenheter är också statistiskt signifikant. En tolkning av denna minskning är att partierna överlag inte lyckats knyta några varaktiga band till sina väljare efter att valrörelsen slutade. Men vi kan också tolka resultatet som att partierna faktiskt lyckats med att mobilisera väljarna inför valet, när det så att säga väl gällde.

Figur 42.2 visar trenden för partianhängarskap de senaste elva valen. Det är tydligt att andelen väljare som anser sig vara övertygad anhängare eller anhängare av något parti har sjunkit sedan 1985. Under 2022 uppgav mindre än hälften så många att de var partianhängare jämfört med år 1985. Valrörelsen 2022 sticker även ut i den bemärkelsen att det verkar vara den enda valrörelse som faktiskt gett upphov till en signifikant skillnad, som bekant en minskning i andelen partianhängare, efter jämfört med före valet. Trenden vi kan observera i övriga val sedan 2006 är snarare en viss tendens till ökning av anhängarskap efter valet, även om skillnaderna inte är statistiskt signifikanta. Huruvida 2022 års val, som hittills är det enda där resultatet stödjer den teoretiska förväntningen, utgör ett mer varaktigt trendbrott återstår att se.

Politisk kunskap. Väljarnas politiska kunskapsnivå tenderar också att följa valkalendern (jfr Andersen m fl, 2005). Även om det må vara önskvärt att väljarna alltid skulle vara politiskt välinformerade är det särskilt viktigt att de är det inför valdagen. Politiskt kunniga väljare tenderar att vara bättre på att identifiera och

välja det parti som bäst representerar deras preferenser (Andersen m fl, 2005; Roy, 2009; Stubager m fl, 2019; Héroux-Legault, 2023). Likt det politiska intresset förväntar vi oss därför att den politiska kunskapen är som högst innan ett val.

Förändrades väljarnas kunskapsnivå? Vi har valt att inkluderat två variabler för kunskap: självuppfattad och faktisk politisk kunskap. Vi ser att den självuppskattade kunskapsnivån är oförändrad. För faktisk politisk kunskap skattar vi däremot en signifikant minskning efter valet med 3 procentenheter.⁷¹ Om vi tror på att valrörelsen engagerar och gör att väljare blir bättre informerade passar resultatet in; väljarna verkar ha varit bättre informerade när det väl gällde. Jämfört med tidigare val är bilden dock inte lika stringent; de predicerade snittnivåerna och riktningen på effekterna skiftar från val till val. De enda statistiskt signifikanta förändringarna uppmäts för åren 1988, 1998 och 2014. I samtliga tre fall ökar den politiska kunskapen efter valet. År 2014 är effekten också relativt stor då den skattade kunskapsnivån ökade från 62 till 75 procent. Sammanfattningsvis, i den mån svenska valrörelser har en effekt på politisk kunskap tycks den leda till högre kunskap efter valdagen.

Politiskt förtroende. När det kommer till förtroende skiljer sig berättelsen åt jämfört med de tidigare presenterade indikatorerna. Det är svårare att förutsäga den generella effekten då ett val tenderar att ge olika effekter beroende på om ens parti tillhör den vinnande eller förlorande sidan (jfr Kern & Kölln, 2022). Vinnarna tenderar att utvärdera processen som positiv då den gett upphov till så att säga rätt utfall, medan förlorare tenderar att utvärdera processen mer negativt (jfr Esaiasson m fl, 2023). På ett generellt plan kan vi alltså förvänta oss att dessa effekter tar ut varandra. Och ur ett normativt perspektiv vill vi inte se en negativ nettoeffekt, där förlorarnas negativa utvärdering skulle väga tyngre än vinnarnas positiva bild.

Förändrades det politiska förtroendet av väljarnas valrörelseerfarenhet 2022? Längst ned i tabell 42.1 har vi inkluderat tre typer av politiskt förtroende: svenska politiker, mediernas bevakning respektive demokratiska val i Sverige.

Vi kan se att förtroendet gentemot svenska politiker uppvisar en viss ökning, men skillnaden är ej statistiskt signifikant efter valet jämfört med före. För att knyta an till tidigare analyser här i boken såg vi i kapitel 19 att partiledarpopulariteten var rekordlåg i samband med valet 2022. I stället tycks partierna vunnit på valrörelsen där nästan samtliga partier ökat i sympati bland väljarna efter valet jämfört med före (kapitel 14).

Figur 42.4 förser oss också med jämförelser hur väljarnas förtroende för svenska politiker har utvecklats under valrörelser sedan 1985. I åtta av tio fall ser vi en tendens till ökat förtroende, varav fyra också visar en statistiskt signifikant ökning efter valet jämfört med innan valet. Toppnoteringen ser vi efter valet 2010 där våra skattningar visar att 73 procent uppgav ganska eller mycket stort förtroende för svenska politiker. Den största förändringen skedde dock under valåren 2006 och 2010 då förtroendet ökade med 11 procentenheter efter avslutad valrörelse.

⁷¹ Att den självrapporterade kunskapsnivån är högre än den faktiska är inte helt oväntat. Respondenter har en tendens vilja uppfattas som mer intresserade och kunniga än de faktiskt är, även kallat *social desirability bias* i litteraturen. Faktiska kunskapsfrågor är därför oftast att föredra om man vill mäta politisk kunskap (jfr Héroux-Legault, 2023).

Väljarnas förtroende för mediernas bevakning ökade något. Efter valet är det en 4 procentenheter större andel som uppger ganska eller mycket högt förtroende jämfört med före valet.⁷² Intressant nog såg vi i kapitel 13 att den så kallade *fientliga medier*-effekten, det vill säga tendensen att bedöma media som (miss)gynnande gentemot sina egna och motståndarpartier, var som störst efter valet 2022 jämfört med tidigare valrörelser. Med andra ord verkar polarisering kring och förtroende för en institution kunna samexistera.

Även förtroendet för demokratiska val påvisar en signifikant förändring men en negativ sådan, där 3 procentenheter färre uppger mycket eller ganska högt förtroende efter valet. Valet 2022 var det första riksdagsvalet med avskärmade valsedlar och detta ledde till märkbart längre kötider för väljarna och en debatt kring valets tillvägagångssätt och dess konsekvenser för valresultatet (Cederholm Lager m fl, 2023). Kanske kan den mindre minskning i förtroende vi ser i tabell 42.1 delvis förklaras av just köproblematiken.

Tabell 42.1 Sammanställning av analyser av utvecklingen av normativt önskvärda väljaregenskaper före och efter valet 2022 (procent, procentenheter).

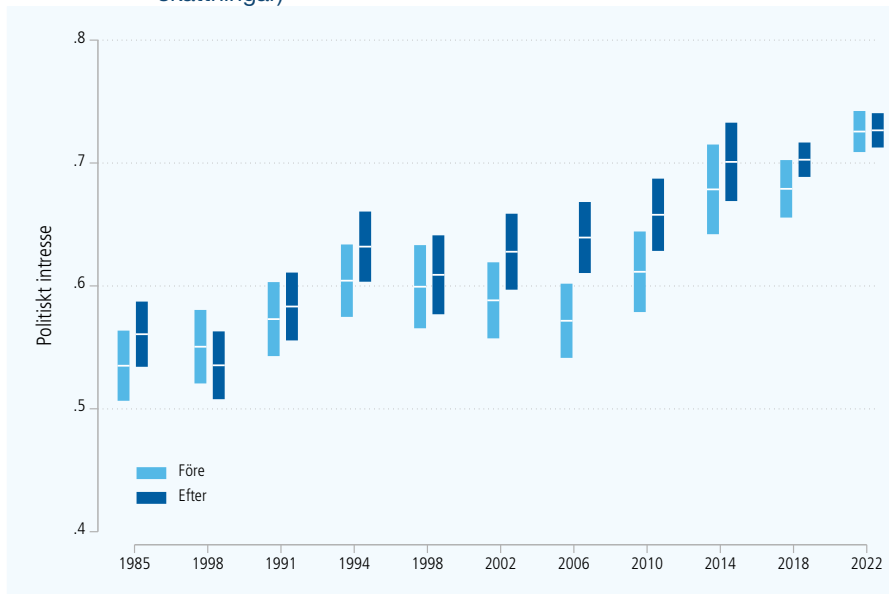
	Före valet	Efter valet	Förändring	antal svarande
Andel mycket + ganska politiskt intresserade	73	73	±0	7 007
Andel (övertygade) anhängare till ett parti	32	27	-5 *	6 727
Andel mycket + ganska god politisk kunskap, självuppfattad Politisk kunskap, faktisk (index 0–100)	72 61	72 58	±0 -3 *	6 937 7 081
Andel mycket + ganska högt förtroende för svenska politiker	45	47	+2	6 987
Andel mycket + ganska högt förtroende för mediernas bevakning	53	57	+4 *	3 451
Andel mycket + ganska högt förtroende för demokratiska val i Sverige	88	85	-3 *	3 439

Källa: Valundersökningen 2022, för- och eftervalsstudie.

Kommentar: Resultaten visar predicerad andel hämtad från regressionsmodeller där kön, ålder, utbildning och inkomst använts som kontrollvariabler. Alla modeller är viktade efter partival. Indexet för politisk kunskap beräknas: antal rätt svar / antal frågor besvarade x 100. * indikerar statistiskt signifikans med 95% säkerhet.

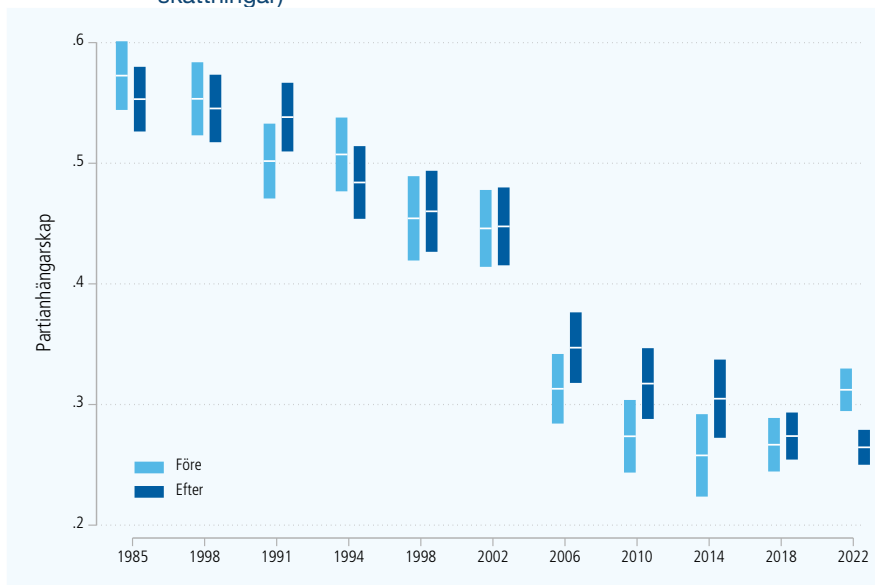
⁷² I kapitel 9 visar en liknande analys att medieförtroendet minskade snarare än ökade mellan före och efter valet 2022. Huvudorsaken till de olika resultaten är att data är olika och modellerna skiljer sig åt: Här undersöker vi medieförtroendet mellan två *olika* grupper av respondenter (före jämfört med efter val). I kapitel 9 undersöks med paneldata endast de svarande som deltagit i förvalsstudien *samt* uppföljningsenkäten. En selektionseffekt kan förklara skillnaden i resultaten: Då de som deltar även i uppföljningen oftast har högre politiskt intresse kan minskningen i medieförtroendet ha ägt rum i den gruppen samtidigt som medieförtroendet ökade i väljarkåren som helhet.

Figur 42.1 Politiskt intresse, före och efter valdagen, 1985–2022 (predicerade skattningar)

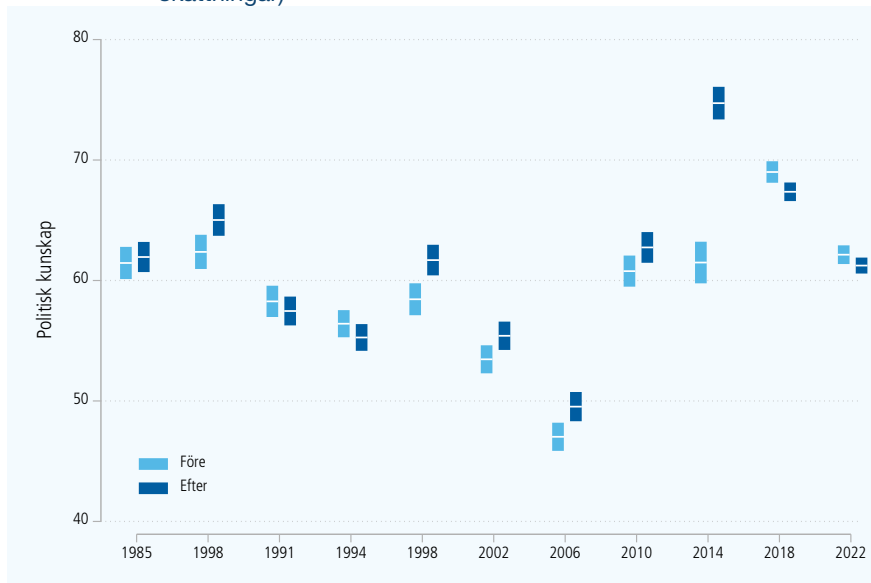
Källa: Valundersökningarna 1988–2022.

Figur 42.2 Partianhängarskap, före och efter valdagen, 1985–2022 (predicerade skattningar)

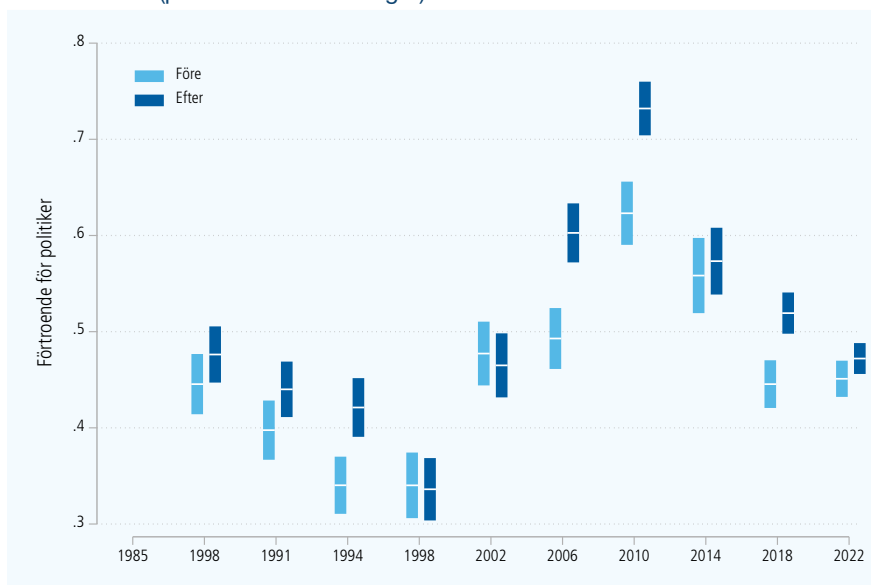
Källa: Valundersökningarna 1985–2022.

Figur 42.3 Politisk kunskap, före och efter valdagen, 1985–2022 (predicerade skattningar)

Källa: Valundersökningarna 1985–2022.

Figur 42.4 Förtroende för svenska politiker, före och efter valdagen, 1988–2022 (predicerade skattningar)

Källa: Valundersökningarna 1985–2022.

Kommentar till figurer 42.1-42.4: Resultaten visar predicerad andel hämtad från logistiska regressionsmodeller där kön, ålder, utbildning och inkomst använts som kontrollvariabler, samt viktat mot valresultat. Modellerna är körda med etapp och valår som interaktion. Därav kan nivåskattningarna för 2022 i figurerna skilja sig något jämfört med i tabellerna. De vita strecken indikerar den predicerade margineffekten och de blå fälten visar dess konfidensintervall. Ett ljus och ett mörkt blått fält för ett år som överlappar varandra visar därmed ett ej signifikant statistisk skillnad.

Valrörelsens effekt på väljarnas politiska åsikter

Förutom att aktivera och mobilisera medborgarna bör en valrörelse och den pågående informationsexponeringen hjälpa väljarna att reflektera och konsolidera sina politiska ståndpunkter. Vi såg senast i föregående kapitel att det generellt inte förekommer några särskilt stora förskjutningar i väljarnas åsikter på bara några veckor (se också Berg & Oscarsson (2015) för liknande slutsats). Men det är dock inte riktningen på åsiktsförändringarna vi är intresserade av i detta kapitel, utan ”kvalitén” i åsikterna.

Vad menas här med kvalitet? Det är ett laddat ord, men syftar här på konsekvens eller koherens, det vill säga att den individuella väljarens politiska åsikter inte är motsägelsefulla eller krockar med varandra. Inom politiskt beteendeforskningen härleds politiska åsikter från ideologi. Klassikern på området är Philip Converse (1964) konceptualisering där ideologi (*belief systems*) innebär att en attityd eller en uppsättning av attityder förutsätter vissa andra attityder för att vara konsekventa. En väljare som vill minska de sociala bidragen är sannolikt ideologiskt höger eller marknadsliberal och bör också exempelvis vara mer för privatiseringar. Efter-som politiska frågor och åsikter i mångt och mycket följer ekonomiska (vänster-höger) och kulturella (GAL-TAN, *Green, Alternative, Libertarian – Traditional Authoritarian, Nationalistic*) ideologiska skiljelinjer innebär det att ju mer ideologiskt trogna väljare är, desto mer lika bör deras åsikter vara varandra.

När valrörelsen tar vid och väljarna återbekantar sig med det politiska innebär det såväl fler möjligheter som högre krav på att reflektera över sina ståndpunkter. En lyckad valrörelse, med den uppsjö av möten och budskap som väljarna tar del av, skulle alltså medföra bättre kvalitet eller koherens i sakpolitiska attityder.

Vårt första ”kvalitetstest” är att just undersöka i vilken grad åsikter i olika sakfrågor hänger ihop med varandra och vi tar rygg på tidigare ansatser för att undersöka saken (jfr Kalmoe, 2020; Gilljam, 1988). Ett statistiskt mått på den interna konsistensen i olika personers svar på en rad enkätfrågor är det så kallade *Cronbach's alfa*. Alfa-måttet mäter internkorrelationen eller sammanhållningen i svar och bygger på samma tänk som det hypotetiska exemplet ovan; en marknadsliberal trogen ideolog bör svara instämmande på marknadsliberala förslag och vice versa. Ju högre sammanhållning eller enighet, desto högre alfa-mått. Cronbach's alfa-måttet varierar mellan 0 och 1 där resultat under 0,5 betraktas generellt som låg internkorrelation medan mått mellan 0,7 och 0,9 indikerar god internkorrelation (Kalmoe, 2020; Tavakol & Dennick, 2011).

Vi använder oss av de sakfrågor vi gick igenom i föregående kapitel men delar upp dem i två grupper i syfte att representera vänster-högerideologi respektive GAL-TAN-ideologi (se tabellkommentar för mer ingående redogörelse). Analysen är relativt rakt på sak: vi testar åsiktshomogeniteten i olika väljargrupper innan valdagen och efter. Om valrörelsen och det förhöjda engagemanget hjälpt väljarna

komma mer i kontakt med sina ideologiska ståndpunkter bör efter-måtten vara högre än innan-måtten. Resultaten summeras i tabell 42.2 nedan.

Tabell 42.2 Grad av åsiktskoherens före och efter valet (Cronbachs alfa).

	Vänster-höger			Antal*	GAL-TAN			Antal*
	Före val	Efter val	Förändring		Före val	Efter val	Förändring	
Samtliga	.81	.83	+02	1 893	.86	.87	+01	1 962
Mycket intresserad	.89	.94	+05	375	.91	.90	-01	384
Ganska intresserad	.82	.83	+01	1 001	.87	.87	+00	1 035
Inte särskilt/allt intresserad	.63	.66	+03	517	.78	.82	+04	543
Låg politisk kunskap	.71	.77	+06	504	.82	.84	+02	561
Medel politisk kunskap	.82	.82	+00	602	.86	.87	+01	626
Hög politisk kunskap	.86	.88	+02	725	.89	.89	+00	751
Låg medieexponering	.83	.84	+01	324	.86	.87	+01	335
Medel medieexponering	.83	.84	+01	498	.87	.88	+01	512
Hög medieexponering	.84	.85	+01	490	.87	.87	-00	511
Övertygad partianhängare	.87	.89	+02	195	.91	.89	-02	202
Partianhängare	.86	.86	-00	203	.89	.86	-03	226
Endast partipreferens	.80	.84	+04	899	.86	.88	+02	926
Ingen partipreferens	.73	.72	-01	427	.82	.81	-01	443
Långt till vänster	.72	.70	-02	340	.85	.84	-01	343
Något till vänster	.55	.59	+04	333	.79	.80	+01	342
Varken t v eller t h	.47	.45	-02	327	.79	.77	-02	336
Något till höger	.57	.57	+00	436	.79	.78	-01	438
Långt till höger	.63	.67	+04	351	.73	.70	-07	372
Vänsterpartiet	.74	.73	-01	89	.81	.80	-01	84
Miljöpartiet	.63	.80	+17	97	.75	.71	-04	100
Socialdemokraterna	.60	.63	+03	475	.78	.78	+00	489
Centerpartiet	.45	.52	+07	118	.70	.70	-00	121
Liberalerna	.68	.53	+07	83	.74	.61	-13	84
Kristdemokraterna	.62	.64	+02	61	.69	.75	+06	70
Moderaterna	.63	.69	+06	213	.67	.64	-03	222
Sverigedemokraterna	.64	.65	+01	204	.57	.51	-06	211

Källa: Valundersökningen 2022.

Kommentar: Då antagandet att politiska åsikter utgår ifrån en ideologisk läggning har vi begränsat sakfrågorna till att korrespondera med de två främsta politiska dimensionerna i svensk politik. Sakfråge-uppsättningarna är framtagna efter tematisk relevans (vilka frågor borde höra ihop?) samt faktoranalyser för att sälla fram de sakfrågor som bäst korresponderar till en gemensam dimension. För vänster-höger frågorna: "Minska inkomstskillnaderna", "Minska den offentliga sektorn", "Minska de sociala bidragen", "Mer privat sjukvård", "Införa sex timmars arbetsdag", "Sänka skatterna", "Höja skatten på bensin", "Höja A-kassan", "Omfördela resurser från rika till fattiga kommuner". För GAL-TAN frågor: "Hårdare fängelsestraff", "Öka arbetskraftsinvandringen", "Minska biståndet", "Förbjuda tiggeri", "Avveckla kärnkraften på sikt", "Införa visitationszoner", "Ta emot färre flyktingar", "Införa skolbetyg i ordning och uppförande". Förändringar betecknade +.00 eller -.00 representerar skillnader som avrundats mot noll. *Före- och eftervalsenkäterna innehåller olika personer och därav olika antal observationer, endast det lägsta antalet observationer redovisas för varje före-efter jämförelse. Resultaten är avvikande.

Vi noterar först att åsiktssammanhållningen är hög både före och efter valet. För vänster-högerfrågor är resultatet $\alpha=0,81$ före valdagen och $0,83$ efter valdagen. För GAL-TAN är alfavärdet $0,86$ respektive $0,87$. Nivåerna av åsiktskonsistens samvarierar också med andra egenskaper som förväntat: de mer politiskt intresserade och kunniga är mer ideologiskt ankrade i sina svar. Vidare, de mest hängivna partianhängarna tycks vara de mest ideologiskt präglade. Intressant nog ser vi inte samma tydliga mönster över graden av medieexponering, vilket kan antyda att mediaexponering inte är ett tillräckligt villkor för att öka åsiktssammanhållningen.

Ökade åsiktssammanhållningen till följd av valrörelsen? Den generella bilden visar att enigheten är högre i eftervals-mätningarna än innan valdagen men samtidigt är de flesta skillnader mycket små. Den största sådana förändringen vi ser är i vänster-höger frågor bland Miljöpartister (+0.17) med en ökning över det vanliga i tabell 42.2. Den näst största förändringen är den lägre enigheten i GAL-TAN skalan vi ser bland Liberala väljare (-0.13).⁷³ Att skillnaderna före/efter valet är störst i de här två väljargrupperna kan vara en konsekvens av att det är förhållandevis små grupper, men också att båda partierna fick stödröster i relativt stor utsträckning och därmed består av en mer heterogen grupp väljare (se kapitel 26). Sammanfattningsvis kan vi konstatera att kvalitén, här definierad som åsiktssammanhållning, generellt ökat efter valet, men att skillnaderna är mycket små. Valrörelsen tycks därmed inte haft någon avgörande effekt.

Valrörelsens påverkan på väljarnas partival

Det sista testet vi ska utsetta valrörelsen 2022 för är huruvida våra normativt önskvärda egenskaper också haft effekt på valet av parti. Forskning brukar framhäva att politisk information och kunskap oftast leder till "bättre" val; den politiskt kunnige har ofta bättre koll på sina egna ståndpunkter, tar fler saker i beaktande och därmed i högre grad röstar på ett parti som bättre representerar dennes preferenser (se t ex Roy, 2009; Stubager m fl, 2018; Héroux-Legault, 2023).

En förklaring till det här förmodade fenomenet är den så kallade "theory of enlightened preferences" (se Andersen, Tilley & Heath, 2005). Författarna som lanserat teorin menar att väljare innehar vissa grundläggande strukturerande egenskaper (exempelvis klass), och att det är de intressen som egenskaperna omfattar till stor del avgör partivalet. Av den anledningen kan vi även ofta observera att partiernas öden redan är beseglade långt innan en valrörelse ens tar sin början (jfr Gelman & King, 1993). Vad valrörelsen och den omfattande mediarapporteringen gör, utifrån detta perspektiv, är att den hjälper väljare att hitta och komma mer i kontakt med de här grundläggande egenskaperna, vilka positioner som bäst tillgodoser sådana egenskaper, och på så vis vilket parti som bäst representerar dem. Därför tenderar också väljarnas politiska kunskaper såväl som åsiktssammanhållning vara som störst runt valdagen (Andersen m fl, 2005).

Vårt syfte här är att undersöka hur väl de sakfrågeåsikter vi gått igenom har legat till grund för väljarnas partival. Mer specifikt vill vi ta reda på hur väl dessa åsikter förklarar partival under valrörelsens fortgång. Inspirerade av Andersen, Tilley och Heaths (2005) tillvägagångssätt ska vi här studera en uppsättning modeller innan och efter valet, för att sedan jämföra förklaringsgraden. Förklaringsgraden varierar mellan 0 och 1, där 1 innebär att de ingående variablerna

⁷³ Vid en mer disaggregerad analys där vi jämför hur enskilda sakfrågeåsikter hjälper eller stjälper det slutgiltiga alfa-måttet tycks bensinskatt vara det svarta fåret i förvals-mätningen för att sedan harmonisera mer i eftervalsmätningen. Då Cronbach's alfa reagerar på avvikelser tyder detta inte nödvändigtvis på att de som röstat på Miljöpartiet har olika vänster-högerläggningar, utan att de frångår sina ideologiska linjer i frågan om bensinskatt; de kan vara både ekonomiskt vänster och höger, men i frågan om bensinskatt frångår de sina typiska svar. När vi gör samma för Liberalerna tycks den största "bråkstaken" vara frågan om att avveckla kärnkraften, som bidrar med mer oenighet i eftervalsmätningen.

perfekt förklarar utfallet – här partival. Modellernas specifikationer är identiska och den enda skillnaden är alltså tidsperioden. Skillnader i de skattade måtten kan vi således härleda till just valrörelsen. Urvalet har begränsats till de som deltog i Valundersökningens för- samt uppföljningsstudie, detta för att kunna undersöka förändring hos samma grupp väljare. Det här innebär ett tuffare test jämfört med de tidigare analyserna i kapitlet. Modellerna är beskrivna i tabellkommentaren.

Trogen vår normativa ansats vill vi att sakfrågeåsikternas förklaringsgrad ska vara högre efter valet än innan då detta indikerar att väljarna blivit bättre på att koppla ihop partival med sina åsikter. Variationen, eller ”förbättringen”, kan komma antingen från att väljarna justerat sina åsikter att bli mer lik som sin väljar-grupp, att de har bytt parti till ett som bättre representerar sina positioner, eller en kombination av de två. Vilket som spelar ingen större roll här, huvudsaken är att sakfrågornas förklaringskraft gärna blir bättre.

Tabell 42.3 visar resultaten av analyserna. I fem av åtta test finner vi små förskjutningar, det vill säga en viss förändring i förklaringsgraden. Men enbart tre är positiva i enlighet med förhoppningarna om starkare åsiktsröstning. Som högst har förklaringsgraden i partival ökat med 0,02, och det gäller för sambandet med kärnkraftsfrågan. Både frågan om ordningsbetyg och bensinskatt sjönk i betydelse för partival. Det är noterbart att frågorna där förklaringsgraden med partival ökade något alla var framträdande i valrörelsen. Endast betydelsen av flyktigmottagande i förklaringsgrad för partival är oförändrad mellan de två tidsperioderna.

Jämför vi de enskilda sakfrågemodellernas förklaringskraft mot varandra tycks flyktningfrågan vara det som bäst predicerar partival, både innan och efter valet. Effekterna är till synes små men vi ska komma ihåg att tidsramen också är snäv, där vi jämför samma grupp väljare från en månad till en annan. Det är således ett mycket tufft test. Men det betyder också att vi kan vara mer säkra på att de resultat vi finner faktiskt finns.⁷⁴

Tabell 42.3 Sammanställning av sakfrågornas förklaringskraft på partival, 2022.

”Vilken är din åsikt om följande förslag?”	Förklaringsgrad (Före val)	Förklaringsgrad (Efter val)	Förändring	Antal
Samtliga	.31	.31	±.00	1 904
Sverige bör på lång sikt avveckla kärnkraftverk	.16	.18	+.02	1 904
Införa visitationszoner i brottsutsatta områden	.17	.18	+.01	1 904
Införa mycket hårdare fängelsestraff för brottslingar	.17	.18	+.01	1 904
Införa skolbetyg i ordning och uppförande	.14	.13	-.01	1 904
Höja skatten på bensin	.15	.14	-.01	1 904
Ta emot färre flyktingar i Sverige	.21	.21	±.00	1 904

Källa: Valundersökningen 2022. Förvals- samt uppföljningsenkät.

Kommentar: Varje fråga har svarsalternativ ”Mycket bra förslag”, ”Ganska bra förslag”, ”Varken bra eller dåligt förslag”, ”Ganska dåligt förslag”, och ”Mycket dåligt förslag”. Värdena för förklaringsgrad representerar pseudo R²-värden från multinomial logistiska regressionsmodeller där partival är en funktion av sakfrågorna, kön, ålder, utbildning och inkomst, samt viktade utifrån valresultatet. I förvalsmodellerna är röstintention den beroende variabeln, i eftervalsmodellerna är partival den beroende variabeln. I de uppdelade resultaten har alla sakfrågor förutom den relevanta exkluderats. Varje modell bygger på ett begränsat urval av de som har svarat på frågan i etapp A och i Uppföljningsenkäten.

⁷⁴ Då vi skiftat enhet från effektstorlekar till förklaringsgrader kan vi däremot inte signifikantestera förändringarna och därför inte heller uttrycka oss med någon typ av statistisk säkerhet om vi faktiskt har uppmätt en förändring.

Den goda valrörelsen?

Vad kan vi då säga om valrörelsen 2022? Var det en bra valrörelse som gav upphov till normativt eftersträvansvärda effekter på väljarna? Resultaten är förstås blandade. För indikatorerna partianhängarskap och objektiv politisk kunskap såg vi en svag nedgång mellan före och efter valet. Förtroendet för medias bevakning ökade något, medan förtroendet för demokratiska val sjönk. Generellt sett är dock förändringarna mycket små. Politiskt intresse och självuppskattad kunskap förändrades inte alls i samband med valet och detsamma gäller väljarnas förtroende för svenska politiker. Åsiktskonsistens och sambandet mellan åsikter och partival visar tecken på att ha förbättrats till följd av genomgången valrörelse, något som definitivt kan påföras pluskontot. Men berättelsen som framträder handlar snarare om stabilitet än förändring, vilket som sagt inte är så konstigt givet det korta tidspann som undersökts. Det var små korttids effekter i nära anslutning till valet 2022. Valrörelsen var god i den meningen att den åtminstone inte producerade starkt negativa utfall på nyckelindikatorer för demokratins välmåga. Trots ökad affektiv polarisering och klagomål om partikäbbel påverkade valrörelsen inte väljarnas attityder på ett negativt sätt.

Effekterna av valrörelsen på väljarnas politiska intresse, anhängarskap, politiska kunskap och förtroende är i allmänhet små.

Valrörelsen genererade något högre förtroende för medias bevakning men lägre förtroende för valets genomförande.

Valrörelsen ökade marginellt betydelsen av ideologi för väljarnas åsikter